

Dünya Ekonomisinin Alacakaranlığında Güney Kore'nin Kalkınma Deneyimini Yeniden Düşünmek

B. Ali Eşiyok*

Özet

1960'lı yılların başlarında kalkınma göstergeleri açısından Türkiye'den daha gerilerde yer alan Güney Kore, sanayileşmeye geç katılan (late comer) bir ülke olarak, 1960'lı ve izleyen yıllarda uygulamaya koyduğu planlamaya dayalı kalkınma stratejisi sayesinde merkez ülkeleri yakalamada önemli gelişmeler göstermiştir. Bu çalışmada Kore'nin hızlı sanayileşme sürecinde esas belirleyici faktörün kalkınmacı devlet ve onun uyguladığı sanayi politikaları olduğu ileri sürülmektedir. Kore kalkınmacı devletin uyguladığı müdahaleci ve yönlendirici sanayi politikaları sayesinde teknoloji ve üretimde sıçrama niteliğinde gelişmeler kaydetmiştir.

Anahtar Sözcükler: Kore, Kalkınmacı Devlet, Sanayi Politikaları, Planlama, Bağımsız Kalkınma.

Rethinking The Development Experience Of South Korea Within The Twilight Of World Economy

Abstract

South Korea lagging behind of Turkey at the beginning of 1960s in terms of development indicators has made significant process in catching center countries thanks to its development strategy based on planning which it put into effect in 1960s and following years as a late comer in industrialization. In this study, it is set forth that the main determinant is the developmental state and the industrial policies it applied in the fast industrialization process of Korea. Technology and production advanced bouncingly owing to intervening and leading industrial policies implemented by developmental state, Korea.

Keywords: Korea, Developmental State, Industrial Policies, Planning, Independent Development

---

* Türkiye Kalkınma Bankası'nda Ekonomist.

1. Giriş

1960'lı yılların başlarında kalkınma göstergeleri açısından Türkiye'den daha geri bir noktada bulunan Güney Kore (bundan sonra Kore), sanayileşmeye geç katılan (late comer) bir ülke olarak, 1960'lı ve izleyen yıllarda uyguladığı iktisat politikaları sonucunda kalkınmış ülkeleri yakalama sürecinde önemli gelişmeler kat etmiştir.¹

Kore ve daha genel olarak diğer Doğu Asya ülkelerinin ekonomik kalkınmasında rol oynayan öğelere ilişkin yapılan çözümlenmelerde bölgeye özgün sosyo-kültürel yapıdan toprak reformuna, dış yardımlardan soğuk savaşa ve serbest piyasadan kalkınmacı devlete uzanan geniş bir yelpazede analizler yapılmıştır. Bu çalışmada ise Kore'nin hızlı sanayileşme sürecinde temel olarak devletin rolü ve bununla ilintili olarak kalkınmacı devlet ve sanayi politikaları üzerinde durulmakta, kalkınmada sanayi ve teknoloji politikalarının önemi vurgulanmaktadır.

Kore'nin kalkınmasında rol oynayan öğelerin çözümlenmesini amaçlayan bu yazı kısa giriş bölümü ile birlikte beş bölüm altında incelenmiştir. Kore'de bağımsız kalkınmanın gelişimi ve ana özellikleri ikinci bölümde çözümlenirken, sanayi politikaları ve bu politikaların bir bileşeni olarak bilim ve teknoloji politikaları üçüncü bölümde incelenmektedir. Günümüzde az gelişmiş ülkeler açısından sanayi politikalarının sınırları dördüncü bölümde değerlendirilirken, altıncı ve son bölümde ise çalışmanın sonuçlarına yer verilmiştir.

2. Kore'de Bağımsız Kalkınmanın Gelişimi ve Ana Özellikleri

Kore 1950'li yıllarda geri kalmış bir volfram (tungsten), cinseng, balık ve su yosunu ihracatçısı az gelişmiş bir ülke iken, 1960'lı yıllarda geleneksel olmayan (non-traditional) sanayileri geliştirerek, emek yoğun sektörlere dayalı (tekstil, ayakkabı, peruk, kontrplak, konfeksiyon vb.) ihracatçı bir ülke haline gelmiş, 1970'li yılların başında ise "Ağır Sanayi ve Kimya Sanayi Kalkınma Planı" nı uygulamaya koyarak, 10 yıl içerisinde demir-çelik, gemi inşa, makine, elektronik, petro-kimya ve metalürji sektörlerinde ihracat ve rekabet gücü elde etmeyi hedeflemiştir². Kore başlangıçta söz konusu sektörlerde rekabet avantajına sahip

1 Türkiye ve Kore'nin ekonomik kalkınma performanslarını karşılaştırmalı olarak inceleyen çalışmalar için bkz. B. Ali Eşiyok (2010). "Kore ve Türkiye'nin Kalkınma Serüveni: Karşılaştırmalı Sayısal Bir Analiz", *Kalkınma Dergisi*, 54, s.21-33, <http://www.kalkinma.com.tr> (Erişim tarihi:10.03.2010); Namık Kemal Pak ve Ergün Türkcan (2000). "Türkiye-Güney Kore Kalkınma ve Teknoloji Politikaları: Karşılaştırmalı Bir Analiz", *Cumhuriyet Bilim-Teknik Eki*, Temmuz 2000, s.8- 10.

2 Ha- Joon Chang (2010). *Industrial Policy: Can We Go Beyond an Unproductive Confrontation?*, Discussion Paper 2010/1, Turkish Economic Association, <http://www.tek.org.tr> (Erişim tarihi:5.13.2010), s.29; John Weiss (2005). *Export Growth and Industrial Policy: Lessons From The East Asian Miracle Experience*, LAEBA 2005 Second Annual Meeting Latin America and Asia: Strategic Policies For Global Competition, Buenos Aires, s.14.

olmamasına rağmen yatırım yapmaya karar vermiş³, ilerleyen yıllarda söz konusu sektörlerde dünyanın en büyük üreticisi ve ihracatçısı ülkelerinden biri olmuş, günümüzde ise sermaye ve teknoloji yoğun üretim ve ihracat temelinde bir dünya gücü haline gelmiştir. Kore'nin kalkınmasında uygulanan sanayi politikası son derece stratejik bir işlev görmüş, alınan kararlar çoğu kez gelişmiş ülkelerin telkinlerine rağmen gerçekleştirilmiştir.

General Park iktidara geldiğinde, gerek kişi başına gelir ve gerekse endüstriyel üretim kapasitesi açısından G. Kore, Kuzey Kore'nin gerisinde bulunmakta idi. Kuzey Kore sanayi açısından özellikle de savunma sanayi açısından Kore'den daha gelişmiş bir üretim kapasitesine ulaşmıştı. Bu bağlamda Park yönetimi Kuzey Kore'yi yakalama ve geçme stratejisini uygulamaya koymuş, bu dinamik Kore'nin kalkınmasında önemli bir itki oluşturmuştur. Diğer taraftan, 1960'ların ilk yıllarına kadar ABD yardımları Kore'nin kalkınmasında en temel dış kaynağı oluştururken, ABD'nin 1960'larda yardımı kesme tehdidi ve 1970'li yıllardan itibaren Kore'nin ihraç mallarına karşı anti-damping uygulamasını yürürlüğe koyması ve ithalata yasaklar getirmesi gibi bir dizi gelişme Kore'nin bağımsız kalkınma arayışlarını hızlandırmıştır⁴. ABD'nin bu politika değişikliğinin Kore'nin sanayileşme çabalarına zarar vereceği düşünülmüş, ekonominin ihtiyaç duyduğu döviz gelirlerini (ihracat yoluyla) elde etmek Kore'de bir "saplantı" haline gelmiştir. Bu bağlamda Park'ın en temel ilkesi "*suchul ipguk-ihracat yoluyla ulus kurma*" stratejisi olmuştur⁵.

G. Kore, Kore Savaşı'ndan (1950- 53) sonra⁶, 1954-61 döneminde sistemli bir ithal ikamesi ve korumacı ticaret politikasını uygulamaya koymuştur. Örneğin, Kore'de 1950'li yıllarda imalat sanayindeki üretim artışının %75'i iç piyasaya yönelik üretimden kaynaklanırken, 1950- 60 arasında sanayi üretimindeki yıllık ortalama %12 oranındaki artış esas olarak iç piyasaya yönelik üretim yapan dayanıksız tüketim malları sayesinde gerçekleşmiştir⁷. Başka bir anlatımla, Kore dışa açılmadan önce ithal ikamesi aşamasından geçmiş, bu süreçte devlet kontrolü ve yönlendirmesi etkili olmuştur. Bu dönemde ekonomi %4.1 oranında

3 Ha- Joon Chang (2010) s.29.

4 Alice Amsden (1989). *Asia's Next Giant: South Korea and Late Industrialization*, Oxford:Oxford University Press, s.56-57; Cem Somel (2000). "Bağımlılık Kuramı ve Güney Kore Deneyimi", *Küreselleşme*, E.Ahmet Tonak (Der.), Ankara: İmge Kitabevi, s.90-91.

5 Linda Weiss ve John M.Hobson (1999). *Devletler ve Ekonomik Kalkınma*, Ankara: Dost Kitabevi, s.216.

6 Kore'nin 1953 yılında ikiye bölünmesi ile birlikte, Kore sanayi iç ekonomideki birbirini tamamlayan bütünlüğünü kaybetmiştir. Bölünme öncesinde Güney bölgesi sanayi ürünlerinin %40'nı (tekstil, işlenmiş gıda maddeleri vb. teknoloji içeriği düşük sektörlerde) ve ülkenin tahıl üretiminin %66'nı üretirken, madencilik, kimya sanayi ve enerji üretimi ise Kuzey'in hakim sektörlerini oluşturmuştur (Ulrich Luther (1984). *Güney Kore Bir Model Olabilir mi?*, İstanbul: Belge Yayınları s.129).

7 Sinan Sönmez (1998). *Dünya Ekonomisinde Dönüşüm Sömürgecilikten Küreselleşmeye*, Ankara:İmge Kitabevi, s.255.

büyürken, hızlı nüfus artışından dolayı yıllık kişi başına gelir ancak %0.8 oranında artabilmiştir⁸.

Kore'nin kalkınma sürecinde göstermiş olduğu yüksek performans bazı özellikleriyle “planlamacı” bir kalkınma stratejisine ve ekonomik yönetim biçimine dayanmıştır. Devlet bu süreçte müdahaleci ve yönlendirici olmuş, kalkınma süreci devlet, özel sanayi ve bankalar arasındaki sıkı bir işbirliği sonucunda gerçekleşmiştir. *Sektörel önceliklere dayalı bir sanayi politikası*, seçilen sektörlerin dış ve iç piyasalarda etkin bir şekilde korunması bu işbirliğinin bir uzantısı olarak sağlanmıştır. Kore'nin kalkınmasında bankacılık sektörü merkezi bir rol oynamış, öncelikli sektörlerin desteklenmesi sağlanmıştır. Yatırım eğilimi yüksek bir sanayi burjuvazisi, disiplinli ve iyi eğitilmiş bir işçi sınıfı bu politikaları tamamlayan⁹ toplumsal dayanaklar olmuştur.¹⁰

Kore'de uygulanan kalkınma stratejisi “destek” ve “denetim” araçlarının bir bileşimi çerçevesinde gerçekleşmiştir. Kore'de yeni kurulan sanayileri güçlendirmek için ucuz kredi imkânları ve ihracat sübvansiyonları ile birlikte iç piyasada önemli koruma önlemleri alınmıştır.¹¹ Şirketler bu desteklerin karşılığı olarak hızlı verimlilik artışı ve artan üretimlerinin gittikçe yükselen bir bölümünü ihracata yönlendirmek gibi hedeflerle yükümlü tutulmuştur. Devlet şirketlere performans kriterleri koyarak, özel kesimin rant arayışına yönelik girişimlerini önlemeyi amaçlamıştır. Amsden'e¹² göre modelin kalbi, devletin özel sektörü ithal ikamesi ve ihracata yönelik üretimleri artırmaları karşılığında verilen sübvansiyonlara dayanmaktadır. Sübvansiyonlar *karşılıklılık* (reciprocity) ilkesi temelinde dağıtılırken, devlet sadece işçileri disipline edici politikalar izlememiş, sermayeyi de yönetmiştir. Sermaye kesimine yönelik uygulanan politikalar sonucunda elde edilen arz fazlası üretim, tüketim yerine yüksek yatırım oranları için kullanılmıştır.

8 Jong-Wha Lee (1990). *Economic Growth And Human Development in The Republic of Korea, 1945-1992*, http://hdr.undp.org/docs/publications/ocational_papers/oc24aa.htm. (Erişim tarihi: 11.10.2009), s.2.

9 Korkut Boratav (2000). “Asya ve Amerika”, *Yeni Dünya Düzeni Nereye*, Ankara: İmge Kitabevi, s.114.

10 Kore'nin tempolu kalkınma sürecinde, gelir dağılımını çalışanlar aleyhine bozmadan, kalkınmayı görece daha adil koşullar içerisinde gerçekleştirdiği söylenebilir. Bu konuda bkz. Irma Adelman ve Sherman Robinson (1978). *Income Distribution Policy in Developinig Countries: A case Study of Korea*, Standford: Standford University Press; Alberto Alesina ve Dani Rodrik (1994). “Distributive Politics and Economic Growth”, *Quarterly Journal of Economics*, 109(2); Dani Rodrik (2009a). “İktisat Politikaları Reformlarını Anlamak”, *Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma Seçme Yazıları*, Fikret Şenses (Der.), İstanbul: İletişim Yayınları; Byung-Nak Song (1990). *The Rise of Korean Economy*, Hong Kong: Oxford University Press.

11 L. Westphal (1990). “Industrial Policy in an Export Propelled Economy: Lessons from South Korea's Experience”, *Journal of Economic Perspectives*, 4, s.47-49; Alice Amsden (1991) s.25.

12 Alice Amsden (1989) s.135.

Kore, tempolu kalkınmak ve sanayinin rekabet gücünü yükseltmek için sadece piyasa mekanizmasına dayalı kaynak tahsis sürecine güvenilemeyeceğini, yüksek verimlilik potansiyeline sahip *öncelikli sektörlerin* belirlenerek finansal, teknik ve idari açılardan desteklenmesi gerektiğine karar vermiştir.¹³ Kore’de kaynak tahsis sürecinde, piyasa mekanizması yerine birçok temel yatırım kararları hükümet tarafından yapılmış, firmalar rekabetçi bir piyasa yapısı yerine, dış rekabetten korunarak ve piyasa kontrolleri yoluyla faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Devlet, aynı zamanda banka sistemi üzerinde de denetim sağlayarak kaynak tahsisini planlarda öngörülen hedefler çerçevesinde dağıtmış, fiyatları kontrol etme yoluna gitmiştir. İç piyasada korunarak ve desteklenerek rekabet gücü elde eden chaebollerin sonraki aşamada ihracata kanalize edilmesi sağlanmıştır. Kore’de devlet, fiyatlara ve kaynak tahsisine doğrudan müdahale ederek, kaynak kullanımını dünya sisteminin rasyonelite kıstaslarından ve yerli piyasa güçlerinin serbesti içerisinde gerçekleştirdiği kullanımından saptırmıştır. Başka bir anlatımla, devlet, Kore’de ekonomik faaliyetleri uyarmak için göreceli fiyatları arz ve talebin belirleyeceğinden farklı, “hatalı” bir düzeyde belirlemiştir.¹⁴Amsden,¹⁵ piyasaya yönelik bu müdahalelere karşın birçok ekonomistin Kore’de piyasa kurallarının geçerli olduğuna ilişkin düşüncede ısrarlı olduklarını belirtmektedir.

Kore ve diğer Doğu Asya ülkelerinin kalkınma sürecinde merkezi parametrelerin başında yüksek tasarruf oranları tarafından desteklenen yüksek yatırım oranları gelmektedir. Bu bağlamda, Boratav’ın¹⁶ yüksek birikim oranlarına ve buradan hareketle teknolojik ilerlemeye ve eğitime vurgu yapan çözümlerinin,¹⁷ Kore ve diğer Doğu Asya ülkelerinin tempolu kalkınmasının arkasındaki dinamikleri ortaya koyması açısından son derece açıklayıcı bir çerçeve sunduğunu belirtmek istiyoruz. Singh’in¹⁸ büyümede, sermaye birikiminin ve teknolojik gelişmenin önemini vurgulayan çalışmasının ampirik bulgularını yorumlayan Boratav, Doğu Asya ülkelerinde yaşanan hızlı kalkınmanın yüksek birikim oranları ile olan ilişkisine dikkat çekmektedir:

“Singh, Doğu Asya’daki uzun süreli yüksek büyümenin ardında yüksek birikim oranlarının ve hızlı birikim sürecinin yeni sermaye mallarında içerilen teknolojik

13 Ha- Joon Chang (1993). “The Political Economy of Industrial Policy in Korea”, *Cambridge Journal of Economics*, 17, s.139.

14 Alice Amsden (1989) s.8; Korkut Boratav (1984). “Güney Kore ‘Modeli’”, *Yapıt*, 6, s.85; Cem Somel (2000) s.95.

15 Alice Amsden (1989) s.135.

16 Korkut Boratav (1996). “Teknoloji ve İktisat: Bulutay’ın İncelemesi Üzerine Notlar”, *Teknoloji ve İstihdam*, Tuncer Bulutay (Ed.), Ankara:TÜİK Yayını, s.92.

17 Boratav bu çözümlerini Bulutay’ın kaleme aldığı “Teknolojik Gelişimin Niteliği ve Teknolojide Genel Eğilimler” isimli çalışmaya “yorum” yazısında yapmaktadır. Başka bir ifadeyle, bir makalenin yorumlanmasının sınırları göz önüne alındığında, son derece açıklayıcı bir çerçeve çizmektedir.

18 Ajit Singh (1995). “How Did East Asia Grow so Fast”, UNCTAD, *Discussion Paper*, 97, s.8-12.

ilerlemeye yol açmasının yarattığı ileri sürüyor. Klasik gelenek çizgisindeki bu açıklama bana ikna edici gelmektedir. Yüksek birikim, bir yandan teknolojik ilerlemeye, bir yandan da ‘yaparak öğrenme’ veya endojen olarak genişleyen eğitim harcamaları nedeniyle yükselen eğitim düzeyine yol açar. Böylece gerçekleşen hızlı üretim artışları, nasıl ölçülürse ölçülsün verim artışlarına da yol açıyor. ‘Verdoorn yasası’ diye de adlandırılan bu ‘faziletli döngü’, hızlı büyümeyi basit politika etkenlerine indirgenmiş bir TFV yaklaşımından daha iyi açıklıyor.¹⁹”

Boratav’ın çözümlemesine benzer bir çerçeveden hareket eden Rodrik,²⁰ Kore ve diğer Doğu Asya ülkelerinin gösterdikleri yüksek büyüme hızlarının “birikim mucizeleri” sayesinde gerçekleştiğini ileri sürmektedir: “Bu ülkelerdeki üretim artışının neredeyse tamamı fiziki ve beşeri sermaye oluşumundaki ve işgücü katılımındaki artıştan kaynaklanmış, Doğu Asya Kaplanları’nın toplam faktör verimliliği açısından performansları sınırlı kalmıştır.²¹” Kore ve diğer birinci kuşak Doğu Asya ülkelerinin parlak sanayileşme deneyimlerinde *yüksek ulusal tasarruf ve birikim oranları* ile birlikte, iyi eğitilmiş, çalışkan ve disiplinli bir işgücü kalkınma sürecini tamamlayan diğer öğeler olmuştur.²²

Kore’nin ve daha genel bir çerçevede Doğu Asya ülkelerinin kalkınma özellikleri çözümlenirken sıklıkla vurgulanan olgulardan birisi de bu ülkelerde Batılı olmayan yaşam tarzı ve kültürel yapıya vurgu yapan sosyo-kültürel yaklaşımda izlenmektedir. Konfüçyüs yaşam tarzını karakterize eden sadakat (Cong) ve baş eğme (Şiao) gibi davranış tarzlarının genel olarak Doğu Asya ülkelerinin ortak özellikleri olduğu kabul edilmektedir.²³ Batı’nın bireyci

19 Rekabet gücü bağlamında, Kore ve seçilmiş ülkeler bağlamında sermaye birikiminin ve verim artışlarının önemini vurgulayan bir çalışma için bkz. Korkut Boratav (2004). “Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Rekabet Gücü Göstergeleri”, *İlhan Tekeli İçin Armağan Yazılar*, Selim İlkin, Orhan Silier, Murat Güvenç (Ed.), İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.391-405.

20 Dani Rodrik (2009a) s.184.

21 Doğu Asya ekonomilerinde gerçekleşen yüksek büyüme oranlarını önceleyen temel parametre olarak yüksek birikim oranlarının önemini belirten çalışmalar için bkz. Micheal.J Boskin ve Lawrence. J Lau (1992). “Capital, Technology and Economic Growth”, *Technology of Nations*, Nathan Rosenberg, Ralph Landau, David C. Mowery (Ed.), California:Standford University Press, s.17-55; Alwyn Young (1994). “Lessons From the East Asian NICs:A Contrarian View”, *European Economic Review*, 38 (3-4), s.963-973.

22 Yılmaz Akyüz (2005). *Trade, Growth and Industrialization:Issues, Experience and Policy Challenges*, Discussion Paper 2005/3, Turkish Economic Association, <http://www.tek.org.tr> (Erişim tarihi:01.05.2009). s.22; P. Kotler, vd. (2000). *Ulusların Pazarlanması (Ulusal Refahı Oluşturmada Stratejik Bir Yaklaşım)*, çev.Ahmet Buğdaycı , İstanbul:Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.94; Lee, Jong-Wha (1990); Atilla Sönmez (2001). *Doğu Asya “Mucizesi” ve Bunalımı*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları; Fikret Şenses ve Erol Taymaz (2003). “Unutulan Bir Toplumsal Amaç: Sanayileşme Ne Oluyor? Ne Olmalı?”, *İktisadi Kalkınma, Kriz ve İstikrar*, Oktar Türel’e Armağan, A.H.Köse-F. Şenses-E.Yaldan (Der.), İstanbul: İletişim Yayınları, s.455.

23 Atilla Sönmez (2001). *Doğu Asya “Mucizesi” ve Bunalımı*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, s.75.

ideolojisine karşı Doğu Asya'nın kendini ulusal amaçlara adayan kolektif bir bilince sahip olduğu (Konfüçyusluk) ileri sürülmektedir.²⁴ Ekonomik kalkınma ile kültürel yapı arasında ilişki kuran Weber "Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu" isimli kitabında, Batı kapitalizmin gelişmesini Protestan ahlakı ile açıklarken,²⁵ bu olgunun Doğu Asya ülkeleri için de geçerli olduğu belirtilmektedir.²⁶ Suner,²⁷ bölge içindeki tüm farklılıkları aşan bir "Asyalılık" özü olduğu iddiasına karşı çıkarak, bu yaklaşımın "Batılılık" özüyle zıtlık ilişkisi içerisinde tanımlanmasının, Oryantalist ideolojinin tersten yeniden üretilmesi anlamına geldiğini, bunun da Berger'in "yeni Oryantalist" olarak nitelendirdiği söylemle aynı özü paylaştığını ileri sürmektedir.

Doğu Asya ülkelerindeki etnik ve dinsel homojenlik tezi sorunlu olduğu gibi, bu ülkelerin başarı öyküsü anlatılırken abartılmaktadır da. Örneğin, Singapur etnik çeşitliliğe sahip bir ülke iken, Tayvan'da iki büyük etnik grup (Tayvanlılar ile Anavatanlılar (Mainlanders)), arasındaki gerilim sürmekte, Kore'de ise bölgeler arasında yoğun çekişmeler yaşanmaktadır.²⁸ Bu çalışmanın ana temasını oluşturan Kore'de de inanç ve değerler sistemi heterojen bir yapı göstermekte, Protestanlar %34.7 oranı ile ilk sırada yer alırken, ikinci büyük grubu %13 oranı ile Katolikler oluşturmaktadır. Doğu Asya'yı karakterize ettiği ileri sürülen Konfüçyüsçü değerler sistemi ise %1.3 ile sınırlı kalmıştır.²⁹ Bu bağlamda "Asya'ya özgü değerler" şeklinde bir genelleme yapmak, bu bölgedeki farklı inanç, kanaat ve bağlılıkları olan halklar göz önüne alındığında ancak kaba bir genelleme³⁰ olarak görülmelidir.

Kore başta olmak üzere diğer Asya Pasifik ülkelerinin kalkınmasında kalkınmacı devlet (developmental state) kavramı merkezi kavramların başında gelmektedir. Kalkınmacı devlet, yol gösterici bir planlama çerçevesinde, *seçici bir sanayi politikası* uygulayarak, büyüme için gerekli fiziksel ve toplumsal

24 Harry Shutt (2004). *Kapitalizmle Derdim Var!*, çev.Nesrin Sungur ve Ahmet Çakmak, İstanbul: Kitap Yayınevi, s.206.

25 Max Weber (1985). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, İstanbul: Hil Yayınları, s.11-25.

26 George England ve Jyuji Misumi (1986). "Work Centrality in Japan and The United States", *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 17, s.399-416; D.Asya ekonomilerindeki gelişmeyi sosyo-kültürel yaklaşım (Cinfulcan societies) bağlamında analiz eden çalışmalar için bkz. William Cummings (1996). "Asian Values, Education and Development", *Compare*, 26, s.3; Ezra Vogel (1993). *The Four Little Dragons: The Spread of Industrialization in East Asia*, Massachusetts: Harvard University Press.

27 Asuman Suner (1999). "Doğu Asya Haritaları", *Toplum ve Bilim*, 80, s.25-26.

28 Ha- Joon Chang, ve I. Grabel (2005). *Kalkınma Yeniden Alternatif İktisat Politikaları Elkitabı*, çev. Emre Özçelik, Ankara: İmge Kitabevi.

29 Hak K. Pyo (2005). *Productivity Performance in Developing Countries, Republic of Korea*, Country Case Studies, UNIDO, s.31.

30 Amartya Sen (2004). *Özgürlükle Kalkınma*, çev.Yavuz Alogan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s.318-319.

altyapıyı kurarak, Ar-Ge faaliyetlerini teşvik ederek ve çoğu kez özel sektörle sıkı bir işbirliği yaparak kalkınma sürecini yönlendirmiştir.³¹

Kore’de Kalkınmacı devlet modeli 1961 askeri darbesi ile iktidara gelen General Park Chung Hee rejimi ile birlikte başlamıştır. 1950’li yıllardaki Syngman Rhee diktatörlüğü yolsuzluklara bulaşmış bir rejim olup, kalkınma karşıtı bir politika izlemiştir. Park yönetimi iktidara gelir gelmez kalkınmacı bir devlet için ayrıntılı bir plan hazırlamış, kalkınmacı devletin temellerini atma yönünde kurumsal değişikliklere gitmiştir. Bu kurumsal değişikliklerin en temel olanları şu şekilde özetlenebilir: Ekonomik Planlama Kurulu Bakanlığı kurulmuş, bu bakanlık bütçe yetkisiyle donatılarak, 1962–1966 dönemini kapsayacak olan ilk Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlanmaya başlanmıştır. Bankalar devletleştirilmiş, özel kesime yardımcı olmak amacıyla devlet ticaret dairesi Kotra gibi kamu ve yarı kamu daireleri ihdas edilmiştir.³²

Park hükümeti devletin öncülüğünde ekonomiye müdahale ederek hızlı sanayileşmeyi hedeflemiş ve bu bağlamda Japon zaibatsularına benzer şirketlerin kurulması amacıyla büyük Kore şirketlerine dayanarak chaebol’leri yaratma yoluna gitmiştir. İç piyasa uluslararası rekabete kapatılıp ithal ikameci bir sanayileşme stratejisi izlenirken, emek yoğun sektörlerde ise ihracata dayalı bir politika yürürlüğe konmuştur. Aynı zamanda ihracata yönelik sektörlerde, şirketlerin büyük holdinglerin çatısı altında toplanmaları hedeflenmiş, kredi ve lisansları *seçicilik ve karşılıklılık* ilkesi çerçevesinde kullanarak bunu özendirmiştir.³³

Kalkınmacı devletin en tipik örneğini oluşturan Kore’de³⁴ sanayi politikalarının uygulanmasında *devletin görelî özerkliği* kavramının etkisini özellikle belirtmek gerekir. 1960’ların Kore’sinde olduğu gibi otoriter rejimler stratejik siyasal kararlarını geniş seçmen koalisyonu oluşturmak ile uğraşmadan³⁵ kalkınmacı politikaları uygulayabilmiştir. Kalkınmacı devletin ekonomik değişime etkin bir şekilde müdahale ederek yönlendirebilmesi için sınıf(lar) karşısında *görelî özerkliğe* sahip olması gerekir.³⁶ “Tekil kapitalistlerden belli ölçüde özerk

31 Jacques Adda (2002). *Ekonominin Küreselleşmesi*, çev.Sevgi İnce , İstanbul: İletişim Yayınları, s.146-147.

32 Ha-Joon Chang ve Peter Evans (2009). “Ekonomik Değişimde Kurumların Rolü”, *Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma Seçme Yazılar*, Fikret Şenses (Der.), İstanbul: İletişim Yayınları, s.617–678.

33 Alice Amsden (1989) ; Manuel Castells (2005). *Ağ Toplumunun Yükselişi*, çev.Ebru Kılıç, İstanbul:Bilgi Üniversitesi Yayınları, s.249-250; Ha-Joon Chang ve Peter Evans (2009) s.637-638.

34 Ha-Joon Chang ve Peter Evans (2009) s.635.

35 Ziya Öniş ve Fikret Şenses (2009). “Küresel Dinamikler, Ülke içi Koalisyonlar ve Reaktif Devlet: Türkiye’nin Savaş Sonrası Kalkınmasında Önemli Politika Dönüşümleri”, *Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma, Seçme Yazılar*, Fikret Şenses (Ed.), İstanbul: İletişim Yayınları, s.715.

36 Dietrich Rueschemeyer ve Peter Evans (1985). “The State and Economic Transformation: Toward an Analysis of the Conditions Underlying Effective Intervention”, in *Bringing the State Back In*, Evans,

olan bir siyasi otorite, özel çıkarlara önem vermeden³⁷, kalkınma planlarında belirlenen amaçları gerçekleştirmek için hareket edebilir. Kore’de devletin görelî özerklik kazanmasında toprak burjuvazisi ile birlikte sanayi ve mali burjuvazinin içerisinde buldukları görece zayıf yapının etkisini belirtmek gerekir. Millileştirilmiş bankalar ve büyük ölçüde devlete bağlı sanayi sermayesi devletin izlediği politikalara muhalefet edebilecek kadar bağımsız değildir. Kuşkusuz bu durum kalkınmacı devletin sermayenin çeşitli fraksiyonları ve toplumun diğer katmanlarından yalıtıldığı anlamına gelmemelidir. Kalkınmacı devlet sermayenin en üretken kesimini temsil eden sanayi sermayesi ile işbölümü çerçevesinde hareket etmektedir. Sermaye birikiminin koşullarını oluşturma ve yeniden üretme işlevini yerine getiren devlet (kalkınmacı devlet), uzun erimli kalkınmaya ilişkin stratejik hedefleri kendi egemenliğinde tutarken, üretim organizasyonu içerisinde fiilen yer alan sermaye, belirlenen hedeflere ulaşmak için müdahaleci ve yönlendirici politikalarla denetlenmektedir. Başka bir anlatımla, kalkınmacı devlet ile sermaye arasında bir karşıtlıktan ziyade bir iş bölümü söz konusudur. Devletin görelî özerkliğinin oluşmasına katkı yapan öğelerden birisi de, ülkenin içerisinde bulunduğu jeo-politik konumla ilgilidir. Kore’de Park yönetimi iktidara geldiğinde, büyük ölçüde jeo-politik kaygılarla Kuzey Kore’yi ekonomik açıdan geçme stratejisini uygulamaya koymuş, bu bağlamda “ulusal bütünlük”, “millî çıkar” gibi sınıflar üstü bir retorik kullanarak, herhangi bir sınıfın direnci ile karşılaşmadan kalkınmacı politikaları hayata geçirebilmiştir. Sayılan bu gelişmelere ek olarak, bürokraside güçlü bir liyakat sisteminin varlığı da devletin görelî özerkliğine katkı yapan diğer bir öğe olmuştur. Yüksek bürokratların atanmasında politik angajmanların belirleyici olmaması, uzun süren bir kariyer sonucu oldukça iyi yetişmiş bürokratik kadrolarda güçlü bir ulusal görev bilincinin gelişmesine neden olmuş, bu yapı devletin baskı grupları karşısında özerk davranabilme kapasitesini artırmıştır.³⁸

Kore’nin kabaca 1960 ile 1990’lı yılların ortalarına kadar izlediği kalkınmacı politikalarda ve devletin görelî özerklik kazanmasında toprak reformunun etkisini de vurgulamak gerekir. Japon sömürgesi olmadan önce devlet üzerinde güçlü bir etkiye sahip olan büyük toprak sahipleri (feodaller), sömürge dönemi ile birlikte Japonya tarafından merkezi devletin gücünü artırmak için oluşturulan devlet bürokrasisinin denetimine girmiştir. Japonya’nın sömürgecilik döneminde, 1918 yılında gündeme gelen toprak reformu, tarım burjuvazisinin siyasi ve iktisadi gücünü azaltırken, 1950 yılında Kuzey Kore’nin işgali döneminde yapılan toprak reformu sonucunda toprakların %70’i topraksız yoksul köylülere dağıtılarak, görece daha dengeli bir toprak dağılımı ortaya çıkmıştır. Amsden’ in ifadesiyle, “Brezilya’daki

Reuschmeyer and Skocpol (Eds.), Cambridge: Cambridge University Press, s.49; Linde Weiss ve John M.Hobson (1999) s.190-194.

37 Çağlar Keyder (1989). *Devlet ve Sınıflar*, İstanbul: İletişim Yayınları, s.127.

38 Linde Weiss ve John M.Hobson (1999); Ha-Joon Chang ve Peter Evans (2009).

kahve ‘krallıklarının’ bir benzeri Kore’de olmamıştır.”³⁹ Gerçekleştirilen toprak reformu sonucunda tarım burjuvazisinin iktisadi/siyasi gücü büyük ölçüde ortadan kaldırılırken, kapitalizmin gelişmesi önündeki arkaik ilişkiler tasfiye edilerek 1960’lı ve 70’li yıllarda uygulanacak olan sanayileşme stratejisine karşı köylülüğün olası muhalefeti de önlenmiştir.⁴⁰ Oysa geç sanayileşen toplumlarda gözlemlendiği üzere, feodaller devletin otoritesine meydan okuyarak, devleti rant arayışına itebilmektedir. Hızlı büyüme performansı gösteren Japonya, Kore ve Tayvan gibi ülkelerin toprak reformunu yapmış olmaları ve teşvik sistemini *karşılıklılık* ilkesi çerçevesinde gerçekleştirmeleri bir rastlantı değildir.⁴¹

Kalkınmacı devletin tasfiye edilmesi yönündeki girişimler 1980’li yılların sonlarında başlamış, 1990’lı yılların ortasına gelindiğinde ise tamamlanmıştır.⁴² Bu bağlamda gündeme gelen finansal liberalizasyon, 1991 yılından itibaren ivme kazanmış,⁴³ Kore’nin ABD ile finansal piyasaların liberalizasyonu ve dışa açılması konusunda 1993 yılında yaptığı anlaşma ile daha da hızlanmıştır. Kalkınmacı devletin sembolik araçlarından olan beş yıllık Plan uygulamalarına 1993 yılında son verilirken, aynı yıl Ekonomik Planlama Kurulu’da kaldırılmıştır. Kore’de kalkınmacı paradigmanın izlerine kimi uygulamalarda (bu çalışmanın üçüncü bölümünde incelenen bilim ve teknoloji politikaları başta olmak üzere) rastlanmakla birlikte, kalkınmacı devletin tasfiyesi Kim Young Sam’ın başkanlık döneminin ortalarında, 1995 civarında tamamlanmıştır.⁴⁴

3.Kore’nin Kalkınmasında Anahtar Kavram: Sanayi Politikaları

Bu bölümün konusunu Kore bağlamında kalkınmacı devletin en temel aracı olan sanayi politikalarının incelenmesi oluşturmaktadır. Sanayi politikaları önceden belirlenmiş sektörlerin geliştirilmesi ve teşvik edilmesini anlatan bir

39 Alice Amsden (1990). “The World Industrialization: ‘Global Fordism’ or a New Model”, *New Left Review*, 182, s.5–31, Türkçesi “Üçüncü Dünyada Sanayileşme”, 1991, *Birikim*, 28, s.30.

40 Nesrin Sungur (2007). “Güney Kore’nin ‘Planlama Başarısı’nın Arkasında Yatan Nedenler”, *TMMOB Sanayi Kongresi 2007*, Ankara: TMMOB Makine Mühendisleri Odası Yayını, s.113.

41 Alice Amsden (1989) s.147.

42 Kore’de ve diğer Doğu Asya ülkelerinde yaşanan krize ve kalkınmacı devletin tasfiyesi politikalarına rağmen Doğu Asya modelinin birinci kuşak ülkelerinin “Toplumsal örgütlenme becerisi ve toplum hafızası büyük bir yıkıma uğramadıkça...gerçekleştirdikleri sermaye, bilgi ve beceri birikimi geriye dönüşüzdür ve böyle bir birikim sürecinin başlatılabilmiş ve bugüne kadar sürdürülebilmiş olması (yol açtığı toplumsal maliyetlere rağmen) takdirle karşılanması gerekir” (Oktar Türel (2003). “Dünyada Sanayileşme Deneyimi: Geçmiş Çeyrek Yüzyıl (1975-2000) ve Gelecek İçin Beklentiler”, *Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar*, Korkut Boratav’a Armağan, A.H.Köse, F.Şenses, E.Yeldan (Der.), İstanbul: İletişim Yayınları, s.44). Ha-Joon Chang ve Peter Evans (2009) s.644 ise , kalkınmacılığın bazı kalıntılarının yüksek teknoloji endüstrilerinde, Ar-Ge’ ye verilen desteklerde hala bulunabildiğini belirtmektedirler.

43 Ha-Joon Chang ve Chul-Gyue Yoo (1999). *The Triumph of the Rentiers? The 1997 Korean Crisis in a Historical Perspective*, Center for Economic Policy Analysis (CEPA), Working Paper No. 12, s.21.

44 Ha-Joon Chang ve Peter Evans (2009) s.644.

kavramdır.⁴⁵ Sanayi politikası ile seçici sanayi politikaları (selective industrial policy) kastedilmektedir. Seçici sanayi politikası, ulusal ekonomik refahı uzun vadede artırmak amacıyla belirli sektörleri geliştirmeye öncelik veren yöntemleri içermektedir. Bu hedefleri gerçekleştirmek için dış ticaret sübvansiyonları, lisanslar, kredi ve sermaye tahsisleri ile fiyatları ve yatırımları yönlendirmek gibi çeşitli araçlar kullanılmaktadır.⁴⁶

Kore’de seçici sanayi politikalarının temel hedefi, düşük katma değerli sektörlerin aşamalı olarak ortadan kaldırılması ve kaynakların giderek yüksek katma değer üreten, teknolojik içeriği yüksek sektörlerle (ürünlere) kanalize edilmesi oluşturmıştır.⁴⁷ Kore, Tayvan ve Japonya gibi Doğu Asya ülkeleri seçici sanayi politikalarını başarıyla uygulamışlar, devlet bu ülkelerde sanayinin yapısını modernleştirmek ve verimliliği artırmak için çok sayıda politika aracını uygulamaya koymuştur: Bebek sanayileri korumak, ihracat sübvansiyonları, döviz yardımları, vergi kolaylıkları, piyasaya yeni firma girişlerini kısıtlama, amortisman hesaplamalarında ayrıcalık, devlet bankaları tarafından belirlenen sektörlerde düşük faizli krediler vermek bu araçlar arasında sayılabilir. Japonya ve Kore’nin artık bir dünya gücü olduğu otomobil, çelik ve elektronik sektörlerinde uluslararası rekabet gücü kazanması uygulanan sanayi politikaları sayesinde gerçekleşmiştir.⁴⁸

Kore’de sanayi politikaları uygulanırken ithalat kısıtlamaları seçici ve aşamalı bir şekilde yapılmış, doğrudan yabancı yatırımlar üzerine yaygın sınırlamalar getirilmiştir. İhracata yönelik sektörlerde girdiler için liberal bir dış ticaret politikası izlenirken, iç piyasaya yönelik sektörlerde ise son derece kısıtlayıcı bir dış ticaret politikası uygulanmıştır. Ayrıca, korunan ve bu nedenle karlı çalışan iç piyasaya yönelik yeni sabit sermaye yatırım girişimleri tatminkâr bir ihracat performansına bağlanarak, iç piyasa ile ihracat piyasasının ilişkilendirilmesi hedeflenmiştir. Kore’de sanayi politikası temel kararları uzun vadeli hedefler çerçevesinde ve *mevcut fiyatların gösterdiği kısa vadeli etkinlik kistası* göz ardı edilerek alınmış, devlet kaynak tahsisinde aktif ve merkezi bir rol üstlenmiştir.⁴⁹

45 Joseph E. Stiglitz (1996). “Some Lessons From The East Asian Miracle”, *The World Bank Research Observer*, 11(2), s.157.

46 Ha- Joon Chang ve I. Grabel (2005) s.99.

47 Kore ve diğer Doğu Asya modelinin birinci kuşak ülkeleri, neo-klasik iddiaların aksine ucuz emek rezervlerinin kullanımına karşı çıktılar. Örneğin, Kore Hükümeti petrol ticaretinde yaşanan patlamayı, tanker yapımına yönelterek avantaja çevirmeyi bilmiştir. Gemi yapımı sektöründe rekabet avantajı yaratmak için ise sermaye yoğun teknolojileri kullanma yoluna gitmiştir (Linda Weiss ve John M.Hobson (1999) s.180).

48 Ha- Joon Chang ve I. Grabel (2005) s.105; Ha-Joon Chang (1993). “The Political Economy of Industrial Policy in Korea”, *Cambridge Journal of Economics*, 17, s.138, 141.

49 Hubert Schmitz (1996). “Azgelişmiş Ülkelerde Sanayileşme Stratejileri: Tarihsel Deneyimden Çıkarılacak Bazı Dersler”, *Kalkınma İktisadi Yükselişi ve Gerilemesi*, Fikret Şenses (Haz.), İstanbul: İletişim Yayınları, s.274-275.

Kore'nin sanayi politikası hedeflerini özetleyen Tablo 1 bulguları incelendiğinde, sanayi yapısının derinleştirilmesine yönelik büyük bir itkinin söz konusu olduğu, yerli girdi kullanımı için sıkı kuralların getirilerek destek sanayilerin yaratılmasının hedeflendiği izlenmektedir. Kore'nin teknoloji edinme sürecinde doğrudan dış yatırımlar fazla önemli olmamış, ortak girişimlerin ve lisans anlaşmalarının teşviki yoluna gidilmiştir. Teknoloji geliştirme sürecinde yüksek Ar-Ge faaliyetleri ile birlikte, teknoloji altyapısına yönelik yoğun yatırımlar ve stratejik teknolojilerin yaratılması amaçlanmıştır. Kore'nin sanayi politikasının temel hedeflerinden birisi de büyük yerli girişimlerin teşvikinde izlenmektedir. Ağır sanayilere öncülük edecek ve ihracatta markalar yaratacak dev özel sektör holdinglerinin oluşturulmasına yönelik sürekli bir çaba gösterilmiştir. Kore bu özelliğiyle diğer Doğu Asya ülkelerinden ayrılmaktadır. İhracatta yüksek performans sağlayan chaebol'ler, çeşitli sübvansiyon ve imtiyazlarla ödüllendirilmişlerdir.⁵⁰ Hükümet ayrıca teknolojinin yayılmasının teşviki ve chaebol'leri yan sanayi ağı oluşturmaya zorlanması konularında çeşitli önlemler alma yoluna da gitmiştir.

Tablo 1: Kore'nin Sanayi Politikası Hedefleri

Sanayi Yapısının Derinleştirilmesi	Yerli Girdi Kullanımının Teşviki	Doğrudan Yatırım Stratejisi	Teknoloji Çabalarının Artırılması	Büyük Yerli Girişimlerin Teşviki
Sermaye, vasıf ve teknoloji yoğun sektörler, özellikle ağır ara malları ve sermaye mallarına güçlü bir itiş	Yerli girdi kullanımı için sıkı kurallar, destek sanayilerin yaratılması, yerli tedarikçilerin korunması, taşeronluk teşviki	Teknolojiye erişim veya ihracat için gerekli olmadıkça DDY'nin reddi, ortak girişimlerin ve lisans anlaşmalarının teşviki	İleri sanayide hırslı yerli Ar-Ge, teknoloji altyapısında yoğun yatırımlar, stratejik teknolojilerin hedeflenmesi	Ağır sanayilere öncülük edecek ve ihracat markaları yaratacak dev özel sektör holdinglerinin oluşturulması için sürekli bir çaba

Kaynak: Sanjaya Lall (2009).

Kore'nin sanayileşme stratejisinin temel özelliklerini gösteren Tablo 2 verileri incelendiğinde, 1960'lı yıllar, emek yoğun sektörler temelinde ihracatın yaygınlaştırıldığı ve üretim malları sanayinin desteklediği bir dönem olarak dikkat çekmektedir. 1960'lı yıllarda yabancı yatırımlar sınırlandırılmış, sermaye malları ithalatı yolu ile yabancı ürünlerin "sök-tak mühendisliği" veya "tersine mühendislik" vb. yasal olmayan yollarla teknoloji transferi gerçekleştirilmiştir.

50 Sanjaya Lall (2009). "Sanayileşme Stratejisini Yeniden Düşünmek: Küreselleşme Çağında Devletin Rolü", *Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma Seçme Yazılar*, Fikret Şenses (Ed.), İstanbul: İletişim Yayınları, s.491.

1960'lı yıllar aynı zamanda sanayileşmeye yönelik önemli kurumsal yapılanmaların gerçekleştirildiği yıllar olmuştur. 1970'li yıllar ile birlikte sanayileşmede derinleşme hedeflenmiş, ağır metal ve kimya sanayilerin yaygınlaştırılması öngörülmüştür. Söz konusu sanayileri oluşturmak için çeşitli seçici politikalar uygulanmaya konmuştur: Korumacılık, uzun vadeli ve düşük faizli krediler, vergi muafiyeti ve ulusal paranın değerini düşürmek (devalüasyon) gibi bir dizi önlem bunlar arasında sayılabilir. Sektörel tercihlerin bir sonucu olarak iç ve dış yatırımlar direkt olarak ağır ve kimya sektörlerine yönlendirilmiştir.⁵¹ 1973-1980 döneminde uygulanan politikalar “ikinci ithal ikamesi” dönem olarak da tanımlanmaktadır.⁵² 1980'li yıllar ile birlikte sanayileşmede derinleşme daha da hızlanmış, teknoloji-yoğun sanayilerin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Kore'nin teknoloji geliştirmesinde ve kalkınma sürecinde insan kaynakları en temel öğelerden biri olmuş, 1980'li yıllarda insan kaynakları daha da geliştirilerek, verimli sektörlerin teşviki yoluna gidilmiştir. Bu dönem aynı zamanda *olduğu gibi taklit* sürecinden *yaratıcı taklit* sürecine geçişi de temsil etmektedir. Kore'de 1990'lı ve izleyen yıllarda teknolojik yenilik faaliyetleri teşvik edilirken, enformasyon ağı daha da güçlendirilmiş, beşeri ve diğer kaynakların etkin kullanımı teşvik edilmiştir.⁵³

Yerli işletmelerin desteklenmesi için dolaysız müdahalelerin dışında, hükümet oldukça gelişmiş bir teknoloji altyapısı kurarak ve işgücünün genel ve teknik niteliğini geliştirerek seçici ve işlevsel bir destek sağlamıştır. Günümüzde dünyanın en yüksek üniversiteleşme oranına sahip olan Kore, Hindistan'dan daha fazla mühendis yetiştirmekte, işletmeler tarafından finanse edilen Ar-Ge'nin GSYİH' içerisindeki payı ise İsveç'in ardından dünyada ikinci sırada bulunmaktadır. Kore bu açıdan ABD, Japonya ve Almanya gibi teknoloji devlerinin önünde bir performans ortaya koymaktadır.⁵⁴

---

51 P. Kotler, vd. (2000 s.64.

52 John Weiss (2005) s.17.

53 Ha- Joon Chang (2010); Kemal Pak ve Ergün Türkcan (2000); Haider Khan (2008). *Building an Innovative Economy Through Managed Creative Destruction: A Theory with Applications to South Korea*, <http://mpr.ub.uni-muenchen.de> (Erişim tarihi:12.10.2009).

54 Sanjaya Lall (2009) s.494.

Tablo 2: Kore’de Sanayileşme Stratejisinin Temel Özellikleri

1960’lar	1970’ler
<p>Hafif sanayilerde (emek yoğun sanayilerde) İhracat yaygınlaştırıldı. Sanayileşmeye yönelik kurumlar oluşturuldu (Bilim ve Teknoloji Bakanlığı (MOST), Kore Bilim ve Teknoloji Enstitüsü (KIST) ve Kore Bilimsel ve Teknoloji Enformasyon Merkezi bu kurumlardan başlıcalarıdır. Sübvansiyonlu kredi tahsisleri yapıldı. İhracat hedeflemesine gidildi. İhracat sübvansiyonuna gidildi. İthalat korumasına gidildi. Üretim malları sanayi desteklendi.</p>	<p>“Kimya ve Ağır Sanayi Kalkınma Planı” 1973 yılında uygulamaya kondu. Bu bağlamda petro-kimya, çelik, gemi inşa, elektronik ve makine sanayileri ve demir dışı metaller sektörleri öncelikli sektörler olarak belirlendi. Ağır sermaye ithalatından teknoloji ithalatına kaydırıldı. İhracata yönelik sanayilerin rekabet güçleri yükseltildi. İthalat korumasına gidildi. İhracat sübvansiyonuna gidildi. Sübvansiyonlu kredi tahsisleri yapıldı. İhracat hedeflemesine gidildi. Vergilerdeki düzenlemelerle yatırımların teşvikine gidildi. Küçük ve orta ölçekli tesisler teşvik edildi.</p>
1980’ler	1990’lar ve sonrası
<p>Sanayi yapısı daha ileri ve dengeli bir düzeye getirildi. Firmalar yeniden yapılanma ihtiyacı duydular. İthalatın liberalizasyonu safhası başladı. Kredi tahsisleri üzerinde hükümetin etkisi devam etti. Ar-Ge yatırımları teşvik edildi. Doğrudan yatırımlar (FDI) üzerindeki kısıtlamalar gevşetildi. Teknoloji-yoğun sanayiler teşvik edildi. İnsan kaynakları geliştirildi. Bilgi Sanayi teşvik edildi.</p>	<p>Sanayi yapının kendini yeni düzene uyarlaması ve Teknolojik yenilikler teşvik edildi. Enformasyon ağı iyileştirildi. Özel sektör öncülüğünde kalkınma politikaları yürürlüğe kondu. 1997 krizinden sonra chaebollerde yeniden yapılanmaya gidildi. Beşeri kaynakların ve diğer kaynakların etkin kullanımı teşvik edildi. Finansal sektörde liberalizasyona gidildi.</p>

Kaynak: Kemal Pak & Ergün Türkcan (2000), Haider Khan (2008) ve John Weiss’den (2005) hareketle hazırlandı.

3.1. Bilim ve Teknoloji Politikaları

Sanayileşmeye geç katılan (late comer) ve sonradan önemli gelişmeler kaydeden Kore gibi Yeni Sanayileşen Ülkelerin (NICs) kalkınmasında bilim ve teknoloji politikaları merkezi bir rol oynamıştır. Gelişmiş ülkeler tarafından üretilen teknolojilere yetişmek için Kore ve diğer Yeni Sanayileşen Ülkelerin bilim ve teknoloji politikaları temel olarak şu aşamalardan oluşmuştur: Öncelikle gelişmiş ülkeler tarafından üretilen teknolojiler direkt dış yatırımlar (FDI), lisans anlaşmaları ve sermaye mallarının ithalatı gibi kanallar ile transfer edilmiş, sonraki

aşamada ise aktarılan teknolojiler öğrenilip özümsemiştir. Öğrenilip özümsemiş teknolojiler yayılmış (spillover), sonradan bu teknolojiler bir üst düzeyde yeniden üretilmiştir.

Kim,⁵⁵ teknolojik öğrenme sürecinin “olduğu gibi taklit/duplicative imitation”, “yaratıcı taklit/creative imitation” ve “yenilik/ innovation” aşamalarından oluştuğunu belirtmektedir. Yazar, sanayileşmenin başlangıç aşamasında gelişmekte olan ülke firmalarının *tersine mühendislik* (reverse engineering) yoluyla yabancı ürünlerin taklidini yaptıklarını, sanayileşmenin ilerleyen aşamalarında ise *yaratıcı taklide* yönelerek taklit ürünleri yeni özellikleriyle ürettiklerini belirtmektedir. Yazar, Kore’li sanayicilerin 1960’lı yıllarda tekstil, oyuncak ve tüketim elektroniği gibi ürünlerde, 1970’li yıllarda ise otomobil, demir, ağır sanayi ve gemi sanayi yapımı sektörlerinde *olduğu gibi taklit* süreci ile teknolojiyi öğrendiklerini, olgunlaşan teknolojiler nedeniyle rekabet gücü azalan Kore firmalarının 1980’li yıllarla birlikte *olduğu gibi taklit* aşamasından *yaratıcı taklit* aşamasına geçtiklerini, yaratıcı taklit aşamasından orta teknolojilerde uzmanlaşan bazı chaebol’lerin, teknolojik öğrenmede *yenilik*⁵⁶ aşamasına geçerek, yeni teknolojiler geliştirdiklerini ileri sürmektedir. Gelişmiş ülkelerde teknolojik yeteneğin “araştırarak öğrenme/learning by research”, gelişmekte olan ülkelerde ise başlangıçta taklit yoluyla “yaparak öğrenme/learning by doing” kazanıldığını ileri süren yazar, Yeni Sanayileşen Ülkeler’in yaparak öğrenmeden hızlı bir şekilde yaparak araştırmaya geçtiklerini, Kore ile birlikte Tayvan ve Malezya’nın buna iyi birer örnek oluşturduklarını belirtmektedir.

Amsden’e (1989, 1991) göre Kore’nin teknoloji edinme sürecinde “öğrenme yoluyla sanayileşme” olgusu etkili olmuştur. Yazar, teknolojinin 1. ve 2. Sanayi Devrimlerinde olduğu gibi “öğrenme” veya “dışarıdan alma” şeklinde elde edildiği sanayileşme sürecinin, “yeni ürünler ve üretim şekilleri bulma” temelinde gelişen sanayileşme sürecinden farklı olduğunu ileri sürmektedir. Yazar, geç sanayileşen ülkelerin karşılaştıkları zorlukları tarihsel süreç içerisinde şu şekilde açıklamaktadır: 18. yüzyılda İngiltere’deki sanayileşme “buluşlar” üzerine kurulu iken, verim artışları küçük ölçekli işletmeler bazında, temel olarak deneme-yanılma yoluyla, daha iyi ürün ve üretim şekilleri bulmak amacıyla yapılan araştırmalara dayanmıştır. 19. yüzyılda ABD ve Almanya’da ise “buluşların uygulanması”

55 Linsu Kim (2000). The Dynamics of Technological Learning in Industrialisation”, *The United Nations University/INTECH Discussion Paper*; The Netherlands, s.11-23.

56 Kore’de inovasyon (yenilik) sisteminin özellikleri şu temel başlıklar altında toplanabilir: 1) İhracata dayalı gelişme stratejisi, 2) sanayi hedeflemesine dayalı kalkınma politikaları, 3) büyük firma odaklı sanayi politikası, 4) insan kaynakları ve 5) hükümetin öncülüğünde bilim ve teknoloji altyapısının inşası vb. (Hae Joong Suh (2009). “Development Strategy and Evolution of Korea’s Innovation System”, *Models for National Technology and Innovation Capacity Development in Turkey*, Kore Development Institute (KDI), s.57).

şeklinde, bireysel keşiflerin Ar-Ge laboratuvarlarında ticarileşmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Amsden, teknolojiyi almanın bir yaratıcılık gerektirdiğini, Alman ve Amerikan firmalarının önce İngiltere'nin yaptıklarını öğrendiklerini, sonra da kimya, elektrik, enerji, elektrikli aletler, ulaşım ve üretim araçları gibi sektörlerde buluşları uygulamaya geçirerek İngiltere'yi geçtiklerini belirtmektedir.⁵⁷

Kore'nin bilim ve teknoloji politikalarının⁵⁸ gelişme aşamalarını gösteren Tablo 4 bulguları incelendiğinde, 1960'lı yıllarda Kore'nin bilim ve teknoloji politikalarının esasını alt yapının oluşturulması ve yabancı teknolojilerin ithalatının teşvik edilmesi olduğunu göstermektedir. 1970'li yıllarda ithal edilen teknolojilerin kurumsal olarak uyum mekanizmaları iyileştirilirken, teknik eğitimin yaygınlaştırılması ve sanayi ihtiyaçlarına uygulanabilecek araştırmaların teşvik edilmesi hedeflenmiştir. Bu dönemde hükümet destekli Ar-Ge enstitüleri kurulmuştur. 1980'li yıllar Kore'nin bilim ve teknoloji politikalarında üst düzey mühendislerin ve bilim insanlarının yetiştirildiği, ulusal Ar-Ge projelerinin etkin bir şekilde gerçekleştirildiği ve sanayi teknolojilerinin gelişiminin teşvik edildiği bir dönem olarak dikkat çekmektedir. Bu dönem Kore'nin *olduğu gibi taklit* sürecinden *yaratıcı taklide* yöneldiği bir dönem olmuştur. 1990'lı yıllar ise bilim ve teknoloji altyapısının yeniden kurulduğu, Ar-Ge sistemlerinin ve enformasyon ağının uluslararasılaştırıldığı, talebe yönelik teknolojik sistemlerinin geliştirildiği yıllar olmuştur. Kore'nin bilim ve teknoloji politikalarının gelişme aşamalarına kısaca değindikten sonra, aşağıdaki satırlarda bu politikaların kimi ayrıntılarına değinmek istiyoruz.

1960'lı yıllar, Kore'nin hafif sanayileri geliştirmek için teknolojiyi öğrendiği yıllar olup, emek yoğun sektörler temelinde özel kesimin desteklenmesi hedeflenmiştir. Bu yıllarda doğrudan dış yatırımları sınırlayan hükümet, sermaye mallarının ithalatı yolu ile teknoloji transferini desteklemiş, tersine mühendislik yoluyla yabancı ürünlerin taklit edilerek üretimi (oyuncak, tüketici elektroniği vs.) dönemi başlamıştır. Kore'de hükümetler sanayinin teknolojik inovasyon yeteneğini geliştirmek için 1960'lı yıllardan itibaren kamunun finansman imkânları ile araştırma enstitüleri kurma yoluna gitmiştir. Örneğin, Kore Metal ve Makine Enstitüsü (KIMM), Elektronik ve Telekomünikasyon Araştırma Enstitüsü (ETRI), Kimyasal Teknoloji Araştırma Enstitüsü (KRICT), Kore Bilim ve Standartlar Araştırma Enstitüsü (KRISS), Kore Enerji Araştırma Enstitüsü (KIER), Kore Okyanus Araştırma Geliştirme Enstitüsü (KORDI) vs. bu kurumlar arasında sayılabilir.⁵⁹

57 Alice Amsden (1991) s.24-25.

58 Freeman ve Soete, Japonya ve Kore başta olmak üzere diğer Doğu Asya ülkelerinin *geç kalmanın avantajlarından* yararlandıklarını belirtmektedirler (Chris Freeman ve Luc Soete (2003). *Yenilik İktisadi*, çev.Ergün Türkcan , Ankara:TÜBİTAK Yayınları, s.407).

59 Hae Joong Suh (2009) s.32.

Tablo 4: Kore’de Bilim ve Teknoloji Politikalarının Gelişme Aşamaları

1960’lar	1970’ler
Bilim ve Teknoloji eğitimine başlandı. Bilim ve Teknoloji altyapısı kuruldu, kurumsal ve yasal düzenlemelere gidildi. İleri teknolojilerin ithalatı kolaylaştırıldı.	Öncelikli alanlarda bilim ve teknoloji eğitimi yaygınlaştırıldı. İthal edilen teknolojilerin kurumsal olarak adaptasyon mekanizmaları iyileştirildi. Sanayi ihtiyaçlarına uygulanabilecek araştırmalar teşvik edildi, sanayinin teknolojik araştırma ve geliştirme kapasitesi güçlendirildi, teknolojik gelişmeyi destekleme kanunu ve mühendislik hizmetlerini destekleme kanunu çıkarıldı.
1980’ler	1990’lar ve sonrası
Üst düzey mühendisler ve bilimciler yetiştirildi veya geliştirildi. Ulusal Ar-Ge projeleri etkinlikle gerçekleştirildi. Sanayi teknolojilerinin gelişmesi teşvik edildi. Ulusal yenilik sisteminin oluşturulmasına yönelik çabalar yoğunlaştırıldı.	Ulusal Ar-Ge projeleri yeniden gözden geçirildi ve düzenlendi. Talebe yönelik teknoloji geliştirme sistemi güçlendirildi, teknoloji ithalatında liberalizasyona gidildi. Ar-Ge sistemleri ve enformasyon ağı uluslararasılaştırıldı. Bilim ve Teknoloji alt yapısı yeniden kuruldu, bilgi topluma yönelik hazırlıklara başlandı.

Kaynak: Kemal Pak ve Ergün Türkcan (2000) ve Haider Khan’dan (2008) hareketle tarafımızdan oluşturuldu.

1970’li yıllar ağır makine ve kimya sanayinde yurt içi teknolojik yetersizlikleri telafi etmek için Devlet Araştırma Enstitüleri’nin (GRI) kurulduğu yıllardır. Bu yıllarda bilim ve teknoloji stratejisinin esasını transfer edilen teknolojinin uyarlanması için kurumsal düzenlemelere gidilmesi, teknik eğitimin ve teknolojik kapasitenin geliştirilmesi için Ar-Ge faaliyetlerinin desteklenmesi oluşturmuştur. Bu dönem aynı zamanda sanayinin ihtiyaç duyduğu teknolojilerin dış kaynaklardan ziyade, yerli Ar-Ge faaliyetlerine dayalı olarak üretildiği bir dönem olarak da dikkat çekmektedir. 1970’li yıllarda makine ve gemi yapımı, elektronik ve elektrik sektörlerinde hükümetin desteklediği Ar-Ge enstitülerinin kurulması yoluna gidilmiştir. 1970’li yıllar aynı zamanda ara ve yatırım mallarının üretimine geçildiği yıllar olup, makine ve kimya sanayinde yoğun yatırımlar gerçekleştirilmiştir.⁶⁰

1980’li yıllar Kore’nin bilim ve teknoloji politikalarında üst düzey mühendislerin ve bilim insanlarının yetiştirildiği, ulusal Ar-Ge projelerinin etkin bir şekilde

60 Kemal Pak ve Ergün Türkcan (2000); Haider Khan (2008).

gerçekleştirildiği ve sanayi teknolojilerinin gelişiminin teşvik edildiği bir dönemi kapsamaktadır. Bu dönem Kore'nin olduğu gibi taklitten yaratıcı taklide yöneldiği bir dönemi temsil etmektedir. Teknoloji politikasının ikinci aşamasını ifade eden 1980'li yıllar ile birlikte ulusal yenilik sistemini geliştirme çabaları yoğunlaşmış, 1980 yılı ile birlikte 4 yılda bir toplanan ve devlet başkanının gözetiminde Milli Teknoloji Teşvik toplantıları yapılmaya başlanmıştır.

1990'lı ve izleyen yıllar sanayinin yeniden yapılandığı, teknolojik yeniliklerin teşvik edildiği bir dönemi karakterize etmektedir. Kore, "Vizyon 2025" olarak bilinen Uzun Vadeli Planı hazırlayarak, yeni nesil ürün ve teknolojilerin geliştirilmesi amacıyla 2025 yılına kadar, bilim ve teknoloji alanında dünyanın 7. gücü haline gelmeyi hedeflemiştir. Plan'da üniversite, sanayi ve hükümet destekli araştırma enstitülerinin koordineli çalışması sonucunda 80 kadar kilit teknolojinin geliştirilmesi yoluyla ekonomik büyümede etkin olacak yeni sanayi dallarının teşviki öngörülmüştür. Teşvik edilecek projeler olarak şunlar belirlenmiştir: Sayısal TV ve yayın cihazları, sayısal ekran, akıllı robotlar, yeni nesil otomobiller, gelecek nesil yarı iletkenler, yeni nesil nükleer reaktörler, gelecek nesil mobil iletişim, akıllı ev şebekeleri, çevresel teknoloji, sayısal içerik ve yazılım çözümleri, gelecek nesil bataryalar ve biyomedikal organların üretimine yönelik sanayiler.⁶¹

4. Az gelişmiş Bir Ülke İçin Günümüzde Sanayi Politikasının (Kalkınmanın) Sınırları

Sanayi politikasının en temel iki bileşenini oluşturan *teknoloji* ve *yatırım politikaları* ile ilgili olarak Dünya Ticaret Örgütü'nün (WTO) son turunda ortaya çıkan fikri mülkiyet (Ticarete İlişkin Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması, Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights-TRIPS), yatırım (Ticaret İlişkin Yatırım Önlemleri Anlaşması, Trade Related Investment Measures-TRIMS) ve hizmetler (Hizmet Ticareti Genel Anlaşması, General Agreement on Trade in Services- GATS) anlaşmaları az gelişmiş ülkelerin kalkınmaları açısından oldukça sınırlayıcı bir uluslararası çerçeve oluşturmuştur. Başka bir anlatımla, bugünün sanayileşmiş ülkeleri ve birinci kuşak Yeni Sanayileşen Ekonomileri WTO'nun sınırlamaları ile karşı karşıya kalmadan daha uygun koşullarda sanayileşme (kalkınma) çabalarını sürdürmüşlerdir. Bunlardan TRIPS, Uruguay Turu müzakereleri (1986- 1994) süresince geliştirilmiş, 1994 yılında ise uygulamaya konmuştur. Anlaşmanın özünü telif hakları ve patentler oluşturmaktadır. Uruguay Turu'nda kabul edilen Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri Anlaşması (TRIMS) da tıpkı TRIPS gibi gelişmekte olan ülkelerin kalkınma sürecindeki hareket alanını kısıtlayıcı özellikler taşımaktadır. TRIPS' in özünü ticaret kurallarını,

61 Aykut Göker (2004). "Pazar Ekonomilerinde Bilim ve Teknoloji Politikaları ve Türkiye", *Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB)*, Ankara:TMMOB Yayını, s.159-160.

ülkeler arasında ayrımcılıktan kaçınma ilkesinden (eski Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasının “en çok kayırlan ülke” prensibi) “ticaret ve yatırımda sapmalardan kaçınma” prensibine doğru kaydırması oluşturmaktadır. Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (General Agreement on Trade in Services, GATS) ise uluslararası hizmet ticaretine ilişkin olarak kural ve ilkeleri düzenleyen bir anlaşmadır. Anlaşma, devletleri kendi ulusal hizmet (başta eğitim ve sağlık olmak üzere) pazarlarını yabancı yatırımlara açmayı ve yabancı yatırımların etkinlikleri üzerindeki kamusal düzenlemeleri sınırlayıcı öğeler taşımaktadır.⁶²

Az gelişmiş ülkelerin, özellikle Doğu Asya ülkelerinin gelişmiş ülkeleri yakalama yeteneğini belirleyen temel öğelerden biri merkez ülkeler tarafından geliştirilen teknolojileri kopyalama yetenekleri olmuştur. Günümüzde teknolojik kapasitesini geliştirmek isteyen az gelişmiş bir ülkenin *tersine mühendislik, taklit* ve *yenilik* yaparak teknolojide atılımlar gerçekleştirmesi, TRIPS tarafından zorunlu tutulan yüksek düzeydeki patent ve telif hakkı koruması sonucunda ya yasa dışı hale getirilmekte ya da önemli ölçüde imkânsızlaştırılmaktadır.⁶³

Wade⁶⁴, WTO’yu oluşturan anlaşmalar demetinin “bir miktar abartma ile ağır çekim bir Büyük Tren Soygunu” olarak tanımlanabileceğini belirtmektedir. Yazar, WTO’yu oluşturan üç temel anlaşma (TRIPS, TRIMS, GATS) ile birlikte, hükümetlerin yerli sanayilerin ve firmaların büyümesini ve teknolojik yenilenmesini destekleyen politikaları uygulama hakkını büyük ölçüde sınırlandırdığını, bu anlaşmaları uygulayan bir ülkenin mevcut koşullarda gelişmiş ülke pazarlarına girişinin yasal olarak engellendiğini belirterek, Dani Rodrik’ten şu pasajı aktarmaktadır:

“Dünya ekonomisine girişin kuralları, sadece kalkınma önceliklerine ilişkin farkındalığın azlığını yansıtmamaktadır; bu kurallar çoğu kez akla uygun iktisadi prensiplerle de tamamen ilgisizdir. Örneğin, anti-damping, teşvikler ve telafi edici önlemler, tarım, tekstil ve ticaretle ilgili fikri mülkiyet hakları üzerine olan DTÖ anlaşmaları, ileri sanayileşmiş ülkelerdeki güçlü gruplardan oluşan sınırlı bir topluluğun merkantilist çıkarlarının ötesinde herhangi bir iktisadi mantıktan yoksundur”.

62 Martin Hart Landsberg (2008). “Neo-Liberalizm: Mitler ve Gerçeklik”, *Neoliberalizm ve Kriz*, çev. Barış Baysal, Çiğdem Çıdamlı, Deniz Şimşek, Levent Aydeniz, İstanbul: Kalkedon Yayınları, s.81.

63 Dani Rodrik (2009b). *Tek Ekonomi, Çok Reçete, Küreselleşme, Kurumlar ve Ekonomik Büyüme*, çev. Neşenur Domaniç, Ankara: Eflatun Yayınevi, s.153; Ergün Türkcan (2003). “Teknoloji Seçimi olarak Bilim ve Teknoloji Politikaları”, *İktisadi Kalkınma, Kriz ve İstikrar*, Oktar Türel’e Armağan, A.H.Köse, F.Şenses ve E.Yeldan (Der.), İstanbul: İletişim Yayınları, s.161; Robert Wade (2009). “Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Bugün Hangi Stratejiler Uygulanabilir?”, *Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma, Seçme Yazılar*, Fikret Şenses (Ed.), İstanbul: İletişim Yayınları, s.517-518.

64 Robert Wade (2009) s.524.

Bu faslı bitirirken, sanayi politikalarının günümüzdeki sınırlarını/kısıtlarını ustaca ortaya koyması nedeniyle Türel'den⁶⁵ uzunca bir alıntı yerinde olacaktır:

“Son çeyrek yüzyılda uluslararası ve ulusal ortamda sanayi politikalarının tasarımını etkileyecek köklü değişiklikler olmuştur. Dünyada da Türkiye’de de sanayi ve dış ticaret politikalarının birlikteliği sona ermiş, dış ticareti yönlendiren kurum ve kurallar değişmiştir. DTÖ, öncülü olan GATT’a kıyasla, ülke içi iktisat politikası kararlarına daha fazla müdahil olmakta, bölgesel ticaret anlaşmaları (Türkiye özelinde AB ile Gümrük Birliği), bunlara taraf olan ülkelerin manevra alanının daraltmaktadır. Uluslar arası ticaret akımları giderek artan ölçülerde çok uluslu şirketler tarafından kontrol edilmektedir. Büyük uluslararası firmalar ile gelişmekte olan ülkelerdeki görece küçük yerli firmalar arasındaki ilişki, eşitsiz bir sömürü ilişkisidir. Neoliberal felsefenin entelektüel baskısı, iktisat politikası araçlarının bir kısmını itibarsızlaştırmakta, uluslararası mevzuata ters düşme bile bu araçları kullanmak tercih edilmemektedir. Amaç, ulusal nitelik taşıyan bir gelişme ve sanayileşme stratejisi formüle etmek ise, başta gelen öncelik neoliberal model altında büyük ölçüde yitirilen ‘politika uzayının’(kısmen de olsa) yeniden kazanılması olmalıdır”.

5.Sonuç

Kore'nin hızlı kalkınma deneyiminde *kalkınmacı devlet* ve bu devletin uyguladığı *sanayi politikaları* belirleyici olmuştur. Kalkınmacı devlet, planlamaya dayalı sanayileşme stratejisini uygulamaya koyarken, belirlenen hedeflere ulaşmak için müdahaleci ve yönlendirici bir politika izlemiştir. Sektörel önceliklere dayalı *seçici* bir sanayi politikası ve *karşılıklık* ilkesi çerçevesinde verilen teşvikler sanayi politikalarının temelini oluşturmuştur.

Kore’de kalkınmacı devletin sermaye birikiminin bir aracı olarak işlerlik kazanmasında *devletin görelî özerkliği* kavramının etkisini belirtmek gerekir. Devletin görelî özerkliği sayesinde, üretken sektörlerle dayalı sermaye birikim modeli herhangi bir toplumsal dirençle karşılaşmadan uygulanabilmiştir. Kore’de uygulanan kalkınma modeli dünya kapitalist sisteminin çevre ülkelere dayattığı uluslararası işbölümüne rağmen gerçekleşmiş, yarattığı toplumsal maliyetlere karşın bir çok açıdan bağımsız kalkınma özellikleri (yüksek yatırım oranlarını önceleyen yüksek iç tasarruf oranları, iç pazarın korunması, sermaye hareketlerinin denetimi, ulusal önceliklerin belirlediği planlamaya dayalı kaynak tahsis süreci, ulusal bir sanayileşme politikasının hazırlanması ve uygulanması vb.) taşımıştır.

---

65 Oktar Türel (2008).*Türkiye’de Sanayi Politikalarının Dünü ve Bugünü*, Bağımsız Sosyal Bilimciler Yayını, <https://bagimsizsosyalbilimciler.org> (Erişim tarihi:5.5.2008), s.10-11.

Kore’de kalkınmacı devletin tasfiye edilmesi yönündeki girişimler 1980’li yılların sonlarında ticaretin liberalizasyonu politikaları ile birlikte başlamış, 1990’lı yılların ortasına gelindiğinde ise tamamlanmıştır. Bu bağlamda gündeme gelen finansal liberalizasyon politikaları 1991 yılından itibaren ivme kazanmış, Kore’nin ABD ile finansal piyasaların liberalizasyonu ve dışı açılması konusunda 1993 yılında yaptığı anlaşma ile daha da hızlanmıştır. Doğu Asya ülkelerinde ve Kore’de yaşanan finansal kriz, kalkınmacı devletin tasfiyesini önemli ölçüde hızlandırırken, 1990’lı yıllarda kalkınmacı devletin en temel aracı olan seçici sanayi politikaları uygulamasına da son verilmiştir.

Sanayileşmeye geç katılan (late comer) ve sonradan önemli gelişmeler kaydeden Kore gibi *Yeni Sanayileşen Ülkelerin (NICs)* kalkınmasında sanayi politikalarının bir bileşeni olarak *bilim ve teknoloji politikaları* merkezi bir rol oynamıştır. Kore’de uygulanan bilim ve teknoloji politikaları sonucunda üretim ve dış ticaretin yapısı hızla değişmiş, teknolojik içeriği yüksek sektörlere dayalı bir üretim yapısı ortaya çıkmıştır. Kore, 1960’lı yıllarda yabancı yatırımları sınırlandırmış, sermaye malları ithalatı yolu ile yabancı ürünlerin “sök-tak mühendisliği” veya “tersine mühendislik” vb. yasal olmayan yollarla teknoloji transferi gerçekleştirmiştir. Kore’nin teknoloji geliştirmesinde ve kalkınma sürecinde insan kaynakları en temel parametrelerden biri olmuş, 1980’li yıllarda insan kaynakları daha da geliştirilerek *olduğu gibi taklit* aşamasından *yaratıcı taklit* aşamasına geçmiştir. Günümüzde ise *yenilik* aşamasına geçerek, ileri (high-tech) teknolojilerin üretimine başlamıştır.

Kore deneyimi az gelişmiş bir ekonominin, planlamaya dayalı bir kalkınma paradigması çerçevesinde, hızlı sermaye birikimi ve teknolojik gelişme gösterebileceğini ortaya koymuştur. Dünya ekonomisinin içerisinde geçmekte olduğumuz alacakaranlığında, spekülâtif finansal birikim modelinin, daha doğru bir tanımlamayla kumarhane (casino) kapitalizminin yarattığı tahrip edici sonuçları göz önüne alındığında, Kore’nin kalkınma deneyimini yeniden düşünmek, yeni bir kalkınma paradigmasının inşası açısından son derece zengin imkanlar sunmaktadır.

Kaynakça

- Adda, Jacques (2002). *Ekonominin Küreselleşmesi*, çev.Sevgi İnce, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Adelman, Irma ve Sherman Robinson (1978). *Income Distribution Policy in Developnig Countries: A case Study of Korea*, Standford: Standford University Press.
- Akyüz, Yılmaz (2005). *Trade, Growth and Industrialization:Issues, Experience and Policy Challenges*, Discussion Paper 2005/3, Turkish Economic Association, <http://www.tek.org.tr> (Erişim tarihi:01.05.2009).
- Alesina Alberto ve Dani Rodrik (1994). “Distributive Politics and Economic Growth”, *Quarterly Journal of Economics*, 109(2), s.465–490.
- Amsden, Alice (1989). *Asia’s Next Giant: South Korea and Late Industrialization*, Oxford:Oxford University Press.
- (1990). “The World Industrialization: ‘Global Fordism’ or a New Model”, *New Left Review*, 182, 5–31, Türkçesi “Üçüncü Dünyada Sanayileşme”, 1991, *Birikim*, 28, s.20–33.
- Boratav, Korkut (1984). “Güney Kore ‘Modeli’”, *Yapıt*, 6, s.83–86.
- (2000). “Asya ve Amerika”, *Yeni Dünya Düzeni Nereye*, Ankara: İmge Kitabevi, s.117–120.
- (2004). “Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Rekabet Gücü Göstergeleri”, İlhan Tekeli İçin Armağan Yazılar, Selim İlkin, Orhan Silier, Murat Güvenç (Ed.), İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.391–405.
- Boskin, Micheal.J ve Lawrence. J.Lau (1992). “Capital, Technology and Economic Growth”, *Technology of Nations*, Nathan Rosenberg, Ralph Landau, David C. Mowery (Ed.), California: Standford University Press, s.17–55.
- Manuel Castells (2005). *Ağ Toplumunun Yükselişi*, çev.Ebru Kılıç, İstanbul:Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Chang, Ha-Joon ve Chul-Gyue Yoo (1999). *The Triumph of the Rentiers? The 1997 Korean Crisis in a Historical Perspective*, Center for Economic Policy Analysis (CEPA), Working Paper No. 12, NY.
- Chang, Ha- Joon ve I. Grabel (2005). *Kalkınma Yeniden Alternatif İktisat Politikaları* Elkitabı, çev. Emre Özçelik, Ankara:İmge Kitabevi.
- Chang, Ha-Joon ve Peter Evans (2009). “Ekonomik Değişimde Kurumların Rolü”, *Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma Seçme Yazılar*, Fikret Şenses (Der.), İstanbul: İletişim Yayınları, s.617–678.
- Chang, Ha-Joon (1993). “The Political Economy of Industrial Policy in Korea”, *Cambridge Journal of Economics*, 17, s.131–157.
- (2010). *Industrial Policy: Can We Go Beyond an Unproductive Confrontation?*, Discussion Paper 2010/1, Turkish Economic Association, <http://www.tek.org.tr> (Erişim tarihi:5.13.2010).
- Cummings, William (1996). “Asian Values, Education and Development”, *Compare*, 26, 3, s.287–303.
- England, Goerge and Jyuji Misumi (1986). “Work Centrality in Japan and The United States”, *Journal of Cross-Culturel Psychology*, 17, s.399–416
- Eşiyok, B.Ali (2010). “Kore ve Türkiye’nin Kalkınma Serüveni: Karşılaştırmalı Sayısal Bir Analiz”, *Kalkınma Dergisi*, 54, s.21–33, <http://www.kalkinma.com.tr> (Erişim tarihi:10.03.2010).
- Freeman Chris and Luc Soete (2003). *Yenilik İktisadı*, çev.Ergün Türkcan , Ankara:TÜBİTAK Yayınları.

Göker, Aykut (2004). “Pazar Ekonomilerinde Bilim ve Teknoloji Politikaları ve Türkiye”, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB), Ankara:TMMOB Yayını, s.124–219.

Keyder, Çağlar (1989). Devlet ve Sınıflar, İstanbul: İletişim Yayınları.

Khan, Haider (2008). Building an Innovative Economy Through Managed Creative Destruction: A Theory with Applications to South Korea, <http://mpra.ub.uni-muenchen.de> (Erişim tarihi:12.10.2009).

Kim, Linsu (2000). The Dynamics of Technological Learning in Industrialisation”, The United Nations University/INTECH Discussion Paper, The Netherlands.

Kotler, P., S.Jatusripitak. S. Maesincee (2000). Ulusların Pazarlanması (Ulusal Refahı Oluşturmada Stratejik Bir Yaklaşım), çev.Ahmet Buğdaycı , İstanbul:Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Lall, Sanjaya (2009). “Sanayileşme Stratejisini Yeniden Düşünmek: Küreselleşme Çağında Devletin Rolü”, Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma Seçme Yazılar, Fikret Şenses (Ed.), İstanbul: İletişim Yayınları, s.459- 508

Landsberg, Martin Hart (2008). “Neo-Liberalizm: Mitler ve Gerçeklik”, Neoliberalizm ve Kriz, çev. Barış Baysal, Çiğdem Çıdamlı, Deniz Şimşek, Levent Aydeniz , İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Lee, Jong-Wha (1990). Economic Growth And Human Development in The Republic of Korea, 1945-1992, http://hdr.undp.org/docs/publications/ocational_papers/oc24aa.htm. (Erişim tarihi:11.10.2009).

Luther, H.Ulrich (1984). Güney Kore Bir Model Olabilir mi?, İstanbul: Belge Yayınları.

Öniş, Ziya ve Fikret Şenses (2009). “Küresel Dinamikler, Ülke içi Koalisyonlar ve Reaktif Devlet: Türkiye'nin Savaş Sonrası Kalkınmasında Önemli Politika Dönüşümleri”, Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma, Seçme Yazılar, Fikret Şenses (Ed.), İstanbul:İletişim Yayınları, s.705–743.

Pak, Namık Kemal ve Ergün Türkcan (2000). “Türkiye-Güney Kore Kalkınma ve Teknoloji Politikaları: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, Cumhuriyet Gazetesi Bilim-Teknik Eki, Temmuz 2000, s.8- 10.

Pyo, Hak K.(2005). Productivity Performance in Developing Countries, Republic of Korea, Country Case Studies, UNIDO

Rodrik, Dani (2009a). “İktisat Politikaları Reformlarını Anlamak”, Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma Seçme Yazılar, Fikret Şenses (Der.), İstanbul: İletişim Yayınları, s. 177–233.

— (2009b). Tek Ekonomi, Çok Reçete, Küreselleşme, Kurumlar ve Ekonomik Büyüme, çev. Neşenur Domanıç Ankara: Eflatun Yayınevi.

Rueschemeyer, Dietrich and Peter Evans (1985). “The State and Economic Transformation: Toward an Analysis of the Conditions Underlying Effective Intervention”, in Bringing the State Back In, Evans, Rueschemeyer and Skocpol (Eds), Cambridge:Cambridge University Press.

Schmitz, Hubert (1996). “Azgelişmiş Ülkelerde Sanayileşme Stratejileri: Tarihsel Deneyimden Çıkarılacak Bazı Dersler”, Kalkınma İktisadi Yükselişi ve Gerilemesi, Fikret Şenses (Haz.), İstanbul :İletişim Yayınları, s. 255- 283.

Sen, Amartya (2004). Özgürlükle Kalkınma, çev. Yavuz Alogan , İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Song, Byung-Nak (1990). The Rise of Korean Economy, Hong Kong :Oxford University Press.

Somel, Cem (2000). “Bağımlılık Kuramı ve Güney Kore Deneyimi”, Küreselleşme, E.Ahmet Tonak (Der.), Ankara: İmge Kitabevi, s.65–110.

Şenses, Fikret ve Erol Taymaz (2003). “Unutulan Bir Toplumsal Amaç: Sanayileşme Ne Oluyor? Ne Olmalı?”, İktisadi Kalkınma, Kriz ve İstikrar, Oktar Türel'e Armağan, A.H.Köse-F. Şenses-E.Yaldan (Der.), İstanbul: İletişim Yayınları, s. 429–461.

- Shutt, Harry (2004). *Kapitalizmle Derdim Var!*, çev.Nesrin Sungur ve Ahmet Çakmak, İstanbul:Kitap Yayınevi.
- Singh, Ajit (1995). “How Did East Asia Grow so Fast”, Unctad Discussion Paper, 97, s.8–12.
- Sönmez, Atilla (2001). *Doğu Asya “Mucizesi” ve Bunalımı*, İstanbul:Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sönmez, Sinan (1998). *Dünya Ekonomisinde Dönüşüm Sömürgecilikten Küreselleşmeye*, Ankara:İmge Kitabevi.
- Stiglitz, Joseph E. (1996). “Some Lessons From The East Asian Miracle”, *The World Bank Research Observer*, 11(2), s.151-177.
- Suh, Hae Joong (2009). “Development Strategy and Evolution of Korea’s Innovation System”, *Models for National Technology and Innovation Capacity Development in Turkey*, Kore Development Institute (KDI), s.28–61.
- Suner, Asuman (1999). “Doğu Asya Haritaları”, *Toplum ve Bilim*, 80, s.7–35.
- Sungur, Nesrin (2007). “Güney Kore’nin ‘Planlama Başarısı’nın Arkasında Yatan Nedenler”, *TMMOB Sanayi Kongresi 2007*, Ankara: TMMOB Makine Mühendisleri Odası Yayını.
- Türel, Oktar (2003). “Dünyada Sanayileşme Deneyimi: Geçmiş Çeyrek Yüzyıl (1975-2000) ve Gelecek İçin Beklentiler”, *Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar*, Korkut Boratav’a Armağan, A.H.Köse, F.Şenses, E.Yeldan (Der.), İstanbul: İletişim Yayınları, s.11-47.
- (2008). *Türkiye’de Sanayi Politikalarının Dünü ve Bugünü, Bağımsız Sosyal Bilimciler Yayını*, <https://bagimsizsosyalbilimciler.org> (Erişim tarihi:05.05.208).
- Türkcan, Ergün (2003). “Teknoloji Seçimi olarak Bilim ve Teknoloji Politikaları”, *İktisadi Kalkınma, Kriz ve İstikrar*, Oktar Türel’e Armağan, A.H.Köse, F.Şenses ve E.Yeldan (Der.), İstanbul: İletişim Yayınları, s.153–169.
- Vogel, Ezra F.(1993). *The Four Little Dragons:The Spread of Industrialization in East Asia*, Massachusetts: Harvard University Press.
- Wade, Robert (2003). *Governing the Market:Economic Theory and The Role of Government in East Asian Industrialization*, New Jersey: Princeton University Press.
- (2009). “Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Bugün Hangi Stratejiler Uygulanabilir?”, *Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma, Seçme Yazılar*, Fikret Şenses (Ed.), İstanbul: İletişim Yayınları, s.509–543.
- Weber, Max (1985). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, İstanbul: Hil Yayınları.
- Weiss, Linda ve John M.Hobson (1999). *Devletler ve Ekonomik Kalkınma*, Ankara: Dost Kitabevi.
- Weiss, John (2005). *Export Growth and Industrial Policy: Lessons From The East Asian Miracle Experience*, LAEBA 2005 Second Annual Meeting Latin America and Asia: Strategic Policies For Global Competition, Buenos Aires.
- Westphal, L.(1990). “Industrial Policy in an Export Propelled Economy:Lessons from South Korea’s Experience”, *Journal of Economic Perspectives*, 4, s.41-59.
- Young, Alwyn (1994). “Lessons From the East Asian NICs:A Contrarian View”, *European Economic Review*, 38 (3-4), s.963-973.